

Jeremy Waldron'a Göre Siyasal Katılma Hakkı

Mehmet TURHAN^(*)

"For the many, who are not as individuals excellent men, nevertheless can, when they have come together, be better than the few best people, not individually but collectively, just as feasts to which many contribute are better than feasts provided at one person's expense. For being many, each of them can have some part of virtue and practical wisdom, and when they come together, the multitude is just like a single human being, with many feet, hands, and senses, and so too for their character traits and wisdom. That is why the many are better judges of works of music and of the poets. For one of them judges one part, another

another, and all of them the whole thing."

10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 21. maddesi "Herkes, doğrudan ya da özgürce seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir" hükmünü getirmektedir. 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 25. maddesine göre "Her yurttaş ...

(a) Doğrudan doğruya ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığı ile kamu yönetimine katılma;

(b) Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme..."

hakkına sahiptir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 Nolu Protokolünün 3. maddesi de "Serbest Seçim Hakkı"nı düzenlemektedir. Siyasal katılma hakkı⁽²⁾

(*) Prof. Dr. Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
(1) Aristotle, Politics, çev. C. D. C. Reeve (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1998), Kitap III, Bölüm 11, s. 83 (1281a43-b9). Aristoteles'in bu sözleriyle ilgili ilginç ve önemli bir makale için bakınız: Jeremy Waldron, The Dignity of Legislation (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), Bölüm 5 (Aristotle's multitude), s. 92-123.

(2) Hans Kelsen "siyasal hakları" şöyle açıklamaktadır: "Siyasal haklar denen haklar özel bir kategori oluştururlar. Bu haklar genellikle devletin iradesinin oluşumunu doğrudan veya dolaylı yolla etkileyen iktidar olarak tanımlanır. Bu şu anlama gelmektedir: Doğrudan veya dolaylı yolla "devletin iradesi"nin ortaya çıkacağı hukuk düzeninin oluşumuna katılma demektir. Yapılan bu tanımda bu düzenin genel normları dikkate alınmaktadır: Yasalar. Yasa yapımına katılma yani genel hukuk normlarının yaratılmasına bu normlara bağımlı olanların katılımı, uyrukların devletin iradesinin oluşumundan dışlandığı ve bu nedenle uyrukların siyasal haklara sahip olmadığı otokratik hükümetlerin tersine, demokratik hükümet biçiminin temel bir

Mehmet Turhan

olarak adlandırılabilir ve uluslararası sözleşmelere de girmiş olan bu hak acaba nasıl bir haktır?³ Bu yazıda siyasal katılma hakkı konusunda Jeremy Waldron'un felsefi görüşleri aktarılmaya çalışılacaktır. Siyasal katılma hakkını Waldron'un görüşleri doğrultusunda açıklamamızın nedeni ünlü filozofun bu konudaki görüşlerinin ilginçliğidir.

Jeremy Waldron bireysel haklarla ilgili modern kuramların hepsinin siyasal katılma haklarına vurgu yaptığını belirttikten sonra, bu hakların siyasal özgürlük haklarından -ifade özgürlüğü, dernek özgürlüğü, siyasal parti kurma özgürlüğü- temsili hükümetle ilgili haklara -seçme ve seçilme hakları- kadar uzandığını da belirtmektedir. Waldron daha soyut biçimde bu hakların kamusal tartışmalara katkıda bulunma ve kamusal karar alınmasında kişinin oyunun ve sesinin ciddiye alınması hakları olarak da belirtmiştir. Yazara göre 1789'dan beri siyasal katılma haklarının özü böyle anlaşılmalıdır.⁴

unsurudur. Demokratik yasa yapımı doğrudan "halk" tarafından yani normlara tabi olanlarca etkilenebilir. Böyle bir durumda biz bireyin yasama yetkisine sahip olan halk meclisine katılma hakkına sahip olduğu, orada tartışabildiği ve oy verebildiği doğrudan demokrasiden söz ederiz. Veya halk yasa yapımına dolaylı olarak katılır; yani bu fonksiyon halk tarafından seçilen bir parlamento tarafından yerine getirilir. Bu durumda devletin iradesinin oluşumu -genel hukuk normlarının yaratılması- süreci iki basamaklıdır: Parلمانonun seçilmesi ve parlamento üyeleri tarafından yasaların yapılması. Bu durumda seçmenleri oluşturan bireylerin iki hakkı vardır: Oy verme hakkı ve parlamentoya seçilme ve parlamentodaki tartışmalara ve kararlara katılma hakkı. Bunlar siyasal haklardır." Bakınız: Hans Kelsen, Pure Theory of Law, çev. Max Knight (New Jersey: The Lawbook Exchange, LTD., 2005), s. 138-139. Bu yapıt Kelsen'in 1934 yılında ilk baskısı yapılan Reine Rechtslehre adlı yapıtının bütünüyle gözden geçirilmiş 1960 yılındaki ikinci baskısının İngilizce çevirisidir.

(3) Peter Jones daha özlü bir biçimde bu soruyu şöyle sormaktadır: "Demokrasi hakkı var mıdır?" Yazar bazı hakların demokrasinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bazı hakların da demokrasiyle ilişkilendirilebileceğini ama demokrasi düşüncesinin özünde yer almadığını belirttikten sonra, demokrasinin kendisinin bir hakın objesi olup olamayacağını sormaktadır. Bir başka deyişle, "insanların demokratik bir biçimde yönetilme hakkı var mıdır? Veya yine aynı anlama gelmek üzere bu soru şöyle de sorulabilir: "Demokrasinin kendisi haketemelli midir?" Bakınız: Peter Jones, Rights (London: The Macmillan Press Limited, 1994), s. 177. Demokrasi halkın yönetimi anlamına gelmesine rağmen birçok ülkede son zamanlara kadar çok az sayıda kişi halk olarak kabul edilmiştir. Ancak günümüzde yetişkin bütün vatandaşlar (birçok ülkede göçmenler de dahil olmak üzere) halk tanımının içine girmektedir. 1989 yılında Doğu Avrupa'daki başkaldırmada sokaklardaki en yaygın kullanılan slogan "Biz halkız" (We are the people) olmaktadır. Yani bunun anlamı vatandaşların ülkenin yönetimine katılma hakkı en azından ahlâksal açıdan vardır demektedir.

(4) Jeremy Waldron, "A Right-Based Critique of Constitutional Rights", Oxford Journal of Legal Studies (Spring 1993), s. 20.

ları noktasında birbirleriyle anlaşmazlık içine düştüklerinde, bu sorunun çözümü için siyasal katılma hakkına başvurmalarının ve bu yolla sorunu çözmelerinin doğru bir yol olacağını ileri sürmektedir.⁵

Jeremy Waldron'un belirttiği gibi demokrasi kavramı toplumda ortak karar alımını gerektiren bir konu üzerinde anlaşmazlık ortaya çıktığında bu anlaşmazlığın çözümüne eşit koşullarda olmak üzere herkesin katılma hakkına sahip olmasını gerektirir. Anlaşmazlığın çözümünü gerektiren süreç karmaşık ve dolaylı bir biçimde işleyebilir ve anlaşılması ve çözümü zor olan seçimler ve temsil yapılarına başvurulabilir. Ama bütün bu söz konusu yapılar aynı amaca yöneliktir: Halkın siyasal katılımı. Katılma hakkının sürdürülemediği ve temsili siyasal sürecin karmaşık kurallarının siyasal katılma hakkı tarafından yönetilemediği sürece demokrasi denemez. Eğer bazıları bu süreçten dışlanmışsa veya sürecin kendisi yetersiz veya eşit değilse bu kez de demokrasinin ve hakların ihlal edildiği söylenebilir.⁶

SİYASAL KATILMA HAKKI NASIL BİR HAKTIR?

Jeremy Waldron "yasaların yapılmasına katılma hakkı" acaba ne tür bir haktır sorusunu sormakta ve bunun

araştırırken Karl Marx'ın "insan hakları" ile "vatandaş hakları" ayrımına değinmektedir. Karl Marx bu konuda şunları yazmıştır:

"...(H)akların bir bölümü bir toplulukta diğer bireylerle birlikte kullanılabilen siyasal haklardır. Toplulukta yani siyasal topluluk veya devlet içinde katılma bunların özünü oluşturur. Bunlar dinin ve gördüğümüz gibi Museviliğin tutarlı ve aşkın üstünlüğünü varsaymayan siyasal özgürlük, vatandaş hakları kategorisine aittir. İnsan haklarını vatandaş haklarından farklı olarak düşünme zamanı gelmiştir."

"Her şeyden önce şunu not edelim ki, vatandaş haklarından ayırt edilen insan hakları olarak adlandırılanlar sadece sivil toplumun üyelerinin haklarıdır; yani, bunlar topluluktan ve diğer insanlardan ayrılmış olan egoist insanın haklarıdır."

Jeremy Waldron Marx'ın ileri sürdüğü görüşün kolayca inkar edilemeyeceğini çünkü siyasal hakların özerk bireyler arasında sınırların çizilmesiyle anlaşılamayacağını belirtmektedir. Bu haklar çok sayıda hak sahibinin bir araya gelerek ortaklaşa faaliyetlerini ve işlerini denetleyip yönetmeleri olarak anlaşılır. Yazara göre siyasal katılma hakkını sadece kişiyi müdahalelerden koruyan bir 'negatif hak' olarak ele almak

(5) Jeremy Waldron, "Participation: The Right of Rights", Law and Disagreement (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 232. Bu yazı aynı zamanda Aristotelean Society Proceedings adlı dergide 1998 yılında yayımlanmıştır. Siyasal katılmayla ilgili Türkçe bir kaynak için bakınız: Cem Eroğul, Devlet Yönetimine Katılma Hakkı (Ankara: İmge Kitabevi, 1991).

(6) Jeremy Waldron, "The Constitutional Conception of Democracy", Law and Disagreement (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 283. Bu yazının kısa biçimi Journal of Political Philosophy adlı dergide 1998 yılında yayımlanmıştır.

(7) Karl Marx "On the Jewish Question", Writings of the Young Marx on Philosophy and Society, çeviren ve derleyenler Loyd D. Easton ve Kurt H. Guddat (New York: Anchor Books, 1967), s. 233, 235. Karl Marx insanı egoist (sivil) insan ve vatandaş olarak iki soyutlama olarak ele almaktadır. Bu görüşe göre insan hakları egoizmi, mülkiyetin eşit olmayan dağılımını koruyan ve mülkiyetin eşit bir biçimde yeniden dağıtılmasını isteyen yoksulları ise ezmeye yarayan haklardır. İnsan hakları kavramı bu gerçeği gizler; çünkü öyle formüle edilmişlerdir ki güya bu haklardan herkes yararlanabilecektir. Oysa insan hakları genel ve evrensel haklar değildir. Karl Marx'a göre bu haklar mülkiyete sahip olanların ve bunları korumak isteyenlerin işine yarayan haklardır.

yanlıştır. Pozitif ve negatif hak ayrımı yani hak sahibinin lehine bir şey yapma görevi yükleyen pozitif hak ile hak sahibinin özgürlüğüne müdahale edebilecek şeyleri yapmaktan kaçınma biçimindeki negatif hak ayrımı düşündürere göre zaten sorundur. Bu sorun felsefedeki eylemlerle ihmaller arasındaki ayrımın güçlüklerinin hepsini içermektedir.⁸

Jeremy Waldron bu konuda şunları yazmaktadır:

"Sivil hak ve özgürlüklerde örneğin din özgürlüğünde durum ne olursa olsun, siyasal hakların hiçbir zaman 'devletin yürütme gücünün sınırlanması dışında' bir şey getirmeyecek bir düzenlemeyle gerçekleştirilemeyeceği açıktır. Kişinin beğendiği politikacıyı tercih etme yolundaki ifade olan oy verme hakkı negatif bir özgürlük değildir ve kişinin istediği zaman bu özgürlüğünü kullanabilmesi sadece o kişinin yalnız bırakılmasıyla gerçekleşemez. Eğer kişinin oyu otorite, liderlik ve politikayı belirleyen kolektif karar sisteminde bir etkiye sahipse, yani oyu hesaba katılıyorsa kişi oy verme hakkına sahip demektir... Böyle bir hakka saygı göstermenin maliyeti en azından iki açıdan yüksektir. İlk olarak etkin bir oy verme sisteminin kurulması insan gücü ve kaynak gerektirir. İkinci olarak, oy verme hakkı devleti yönetenlerin görevde kalma sürelerini oy verenlerin kararına bağlayarak ve oy verenler aksine karar verdiklerinde ise görevlerini bırakmak zorunda kalmaları nedenleriyle yöneticiler bakımından da maliyeti yüksek bir haktır."

Katılma bir eylemin parçası veya payı olmak demektir. Bu nedenle katılma

söz konusu etkinlikte payı veya parçası olanın tek bir kişi olmadığını da gösterir. Karma rejimlerde katılma farklı modlarda hükümet biçimlerinin birlikte varolması anlamına gelmektedir. Yani Roma halkının cumhuriyet yönetimine katılımı Comitia yoluyla olmaktadır. Fakat bu katılma cumhuriyet yönetiminde diğer popüler olmayan yani halka dayanmayan unsurlarla, örneğin aristokratik unsurlarla paylaşma anlamındaydı. Oysa günümüzde bir insan hakkı olarak siyasete veya devlet yönetimine katılma hakkı talep edildiğinde bu sadece halk unsurunun varolması anlamına gelmemekte, bunun yanında halk unsurunun mutlaka belirleyici olması demektir. Talep demokrasi talebidir ve bu nedenle sadece demokratik unsurun rejim içine sokulması ve bu yolla karma bir rejim yaratılması yeterli olamaz.¹⁰

Daha radikal anlamda paylaşmak herkesin toplumun yönetiminde diğer kişilerin de sahibi olduğu eşit bölümü ile birlikte kendine düşen bölüme sahip olması ve bunu kullanmasıdır. Bir hak sahibi olarak her birey kamusal konularda sesinin duyulmasını ve kamusal kararların alımında hesaba katılmasını talep eder. Ama bu talebin yapılış biçimi, yani katılma hakkı toplumda kendisinin tek ses olmadığını ve sesinin siyasal süreçte diğer hak sahiplerinden daha fazla dikkate alınamayacağını da bize gösterir. Kuşkusuz her birey kendi katkısının belirleyici olmasını isteyecektir. Ama bu arzu kendi talebinin evrenselleşmesinin ortaya çıkardığı adalet ve eşitlik ilkeleriyle uyumlu bir hale getirilmiştir.¹¹

(8) Jeremy Waldron, "Participation: The Right of Rights", Law and Disagreement (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 233.

(9) Ibid., s. 233-234.

(10) Ibid., s. 235.

(11) Ibid., s. 236.

Modern dünyada seçmen seçimlerde veya referandumlarda sesinin yani kullandığı oyun kullanılan milyonlarca oy arasında kaybolacağı kaygısını taşımaktadır. Eğer seçmenlerin seçimlerde kullandıkları oylar bu denli önemsiz ise, siyasal katılma hakkının sahip olmaya değer bir hak olup olmadığı sorgulanabilir. Ancak kullanılan her oyun değerinin azalması hitap edilen ve çözümlenmeye çalışılan sorunların büyüklüğü karşısında ele alınmalıdır. Belki benim kullanacağım oy kullanılmış geçerli oylardan sadece biridir; ama oluşumuna katıldığım veya katılacağım karar milyonları etkileyecek önemli bir karar olacaktır. Bu nedenle seçmenin tercihi, yani oyu bu tür önemli sonuçlar doğurabilecek olması nedeniyle son derece ciddiye alınması gereken bir şey olarak kabul edilmelidir.¹²

Jeremy Waldron siyasal katılma hakkının önemini şöyle açıklamaktadır:

"Birey A'nın siyasal iktidardan dışlanmasının A için özel bir aşağılanma nedeni olması, her şeyden önce A'nın kendi hak ve menfaatlerine etki yapacak olan siyasal kararlarla ve ikinci olarak da bu konular (söz konusu olan sadece A'nın hak ve menfaatleri olmasa dahi) üzerinde A'nın sorumlu olarak karar verme kapasitesine sahip olmasıyla ilgilidir. Birey A (B, C, D, ... ile birlikte) ortaya çıkacak karardan etkileneneğine göre kendini konuyla ilgili bir kişi olarak düşünecektir... Ve A bir birey olarak adalet duygusuna sahip olduğuna göre, başkalarının haklarının da söz konusu olduğu kararların alınmasına katılma hakkına sahip olması gerektiğini düşünebilecektir. Bütün bunlara karşın A karar alımından dışlanacak olursa (örneğin son kararın verilmesi aristokratik bir elit

grubuna tanınması durumunda), adam yerine konmadığı duygusuna kapılacaktır: A sadece önemli değil bunun yanında başkalarıyla birlikte kendi çıkarlarının da söz konusu olduğu hassas bir konudaki karar alımında adalet anlayışının aşağılanmayı hissetmemesi için kullanacağı oyun -eğer mümkün olsaydı- mutlaka kendisine azımsanamayacak ve elle tutulur bir güç sağlayacağını düşünmesi gerekmez. Kişi katılma hakkına sahip olduğunda bu hakkını bu hakka sahip milyonlarca kişiyle birlikte kullanacağını zaten bilmektedir. İstemi -kendi katılımıyla ilgili olarak- kendisine ve herkese çıkarlarını, haklarını ve görevlerini ilgilendiren konularda eşit olarak davranılmasıdır."¹³

SIYASAL KATILMANIN ARAÇSAL GEREKÇESİ VAR MIDIR?

Her ne kadar seçimlerde kullanılan tek bir oyun ortaya çıkacak sonuç üzerindeki etkisi fazla değilse de, çok sayıda kişinin oy vermesi çok etkili ve aynı zamanda da çok önemlidir. Bu nedenle siyaset ciddi bir iştir. Bu söylenenler karşısında katılma hakkının savunulmasının araçsal olacağı düşünülebilir. Siyasal kararlar önemli gördüğümüz bazı şeylerle ilgili olarak verdiğimiz kararlardır. Bu nedenle eğer oy verme savaş veya barış, özgürlük veya baskı, yoksulluk veya eşitlik sonuçlarını belirleyebiliyorsa son derece önemli bir hak demektir.¹⁴

Oy vermenin ahlâksal önemi hakkında da aynı şeyler söylenebilir. Seçimler sonucunda ve seçimlerin sonucuna göre bir hükümet oluştuğunda veya referandum gerçekleştirildiğinde, milyon-

larca seçmen önemli bir şeyi elde etmek için birlikte hareket etmektedir. Bu elde edilmek istenen şey de seçmenlerin oyları dışında başka türlü elde edilemeyen bir şeydir. Eğer ben (kazanması gereken aday veya önerilen bir önlem için) oy kullanmamışsam yanlış yapmışım demektir. Yani siyasal sistemimizde önemli şeyleri elde etmek veya önemli zararlardan kaçınmak için gerekli olan kolektif eylemde bana düşen rolü yerine getirmemişim demektir. Bu nedenle her birey katılımın sonuçlarını göz önüne almak ve bu nedenle de oy vermek durumdadır. Acaba bu söylenenden siyasal katılmanın gerekçesinin araçsal veya sonuççu olması mı gerekmektedir? Jeremy Waldron bu soruya olumsuz yanıt vermektedir. Savunulan seçmenin oyunu kullanırken nasıl hareket etmesi gerektiğidir. Söylenen de seçmenin oyunun (çok sayıda diğer seçmenlerle birlikte) dünyada nelere neden olabileceğini göz önüne alarak sorumlu bir biçimde kullanması gerektiğidir. Jeremy Waldron'a göre hak sahibinin hakkını kullanırken belirli bazı şeylere dikkat etmesi gerektiği gerçeğinden hareketle o hakka sahip olmasını da bu tür düşüncelerle haklılaştırmak doğru bir yol olamaz.¹⁵

Söz konusu çıkarların büyüklüğü nedeniyle oy vermenin ciddiye alınması gerektiği doğrudur. Siyasette söz konusu olan çıkarlar nedeniyle seçimlerde kaybedenlerin çoğunluğun kararlarına uyma riskleri konusundaki kaygılarına geçerli bir yanıt verebilmek için siyasal katılımın güçlü bir biçimde savunulması gerekir. Siyasal katılma hakkı bir hak olduğuna göre acaba bu hak araçsal olmayan ama aynı ölçüde ciddi bir biçimde bir başka türlü haklılaştırılmaz mı?

Genel olarak hak kuramcıları hakların araçsal olarak gerekçelendirilmeleri konusunda huzursuzdurlar. Eğer haklar sosyal amaçlar için birer araçlarsa, araçsal haklılaştırma hakları yararı çıkarların hesaplanmasına tutsak kılmaktadırlar. Bir hakkın araçsal olarak haklılaştırılması hakları her zaman yönetsel manipülasyonlara duyarlı bir hale getirir. Yani sosyal olarak arzu edilen sonucu elde etmek için haklar sınırlandırılabilir veya kullanımları değiştirilebilir. Kuşkusuz bu da hakların toplumsal yararın izlenmesine sınır getirme biçimindeki koz olarak kullanılma fonksiyonuyla çelişki içinde olacaktır.¹⁶

Jeremy Waldron'a göre katılma hakkının araçsal gerekçelendirilmesindeki esas zorluk amaçların belirlenmesinde yatmaktadır. Sosyal amaçların belirlenmesi modern toplumlarda sadece tartışmalı değil; aynı zamanda da katılma hakkının oluşturduğu varsayılan siyasetin temel konusudur. Katılma haklarını talep edenler tam da bu tür uyumsuzlukların çözümünde kullanılmak üzere bu hakkı istemektedirler. Oy vermenin temel nedeni tartışmalı sosyal amaçların kolektif olarak milyonlarca kişinin değerlendirmeleriyle belirlenmesidir. Eğer oy kullanma hakkının tanınması, oyların sayılmaları ve oylama sonucunda ortaya çıkacak sonucun uygulanması önceden belirlenmiş ve değişmez alternatifler arasında yapılacak bir seçim sonucunda yönetilecek ve düzeltilecekse bu söylenenler gerçekleşmeyecektir.¹⁷

İLKE VE OTORİTE

Politika siyasetler üzerine olduğu kadar ilkeler üzerine de yapılır. Siyasal süreç sadece sosyal amaçlarımızın neler

(12) *Ibid.*, s. 237.

(13) *Ibid.*, s. 239.

(14) *Ibid.*, s. 240.

(15) *Ibid.*, s. 241.

(16) *Ibid.*, s. 242.

(17) *Ibid.*, s. 243.

olduğunu değil haklarımızın dağılımını ve içeriğini de belirler. Kuşkusuz siyasal süreç herhangi bir kişinin hangi haklara sahip olduğu veya olması gerektiği noktasındaki eleştirel anlayışı denetleyemeyeceği gibi, bu konudaki gerçekleri de değiştiremez. Jeremy Waldron'a göre insanlar hangi haklara sahip oldukları veya hangi haklara sahip olmaları gerektiği konusunda aralarında anlaşmazlığa düşmeleri durumunda haklarımızın hukuksal olarak belirlenmesi siyasal süreçle gerçekleştirilmelidir.¹⁸

Bir başka deyişle, haklar siyasette otoriteye duyulan gereksinimin bir istisnasını oluşturmazlar. Haklar konusunda da insanlar farklı görüşlere sahip olduklarından ve bu konuda ortak bir görüş oluşturup bunu da uygulama durumunda bulduklarından şunu sormamız gerekir: Bir toplumda sosyal kararları verme iktidarına kim sahip olmalıdır veya bir-biriyle yarışan haklar teorilerinin iddia ettiği pratik sorunlar üzerinde hangi süreçler kullanılarak kararlar verilmelidir? Hangi haklara sahip olacağımıza kim karar vermelidir sorusuna çeşitli yanıtlar verilebilir. Waldron kendi yanıtının hakları tartışma konusu olan kişilerin bu konuda kararın alınmasına katılma hakkına eşit koşullarda sahip olmalıydılar biçiminde olacağını söylemektedir. Yazar tek yanıtın bu olmadığını, bu konuda son karar verme otoritesinin bilimsel veya yargısal seçkinlere bırakılabileceği ve bunların daha doğruyu bulabileceğinin de ileri sürülebileceğini belirtmektedir.¹⁹

Jeremy Waldron siyasette otorite konusunda şunları belirtmektedir: Eğer bir anlaşmazlığa düştüsek ve bu nedenle bunun çözümü için bir otoriteye başvurma zorunluluğu doğduysa, bu zorunlu olarak ahlâksal göreceliğe,

uzlaşıcılığa veya sübjektivizme bir taviz vermek anlamına gelmez. Haklar alanında bir otoriteye gereksinim duyulması bu alanda objektifliğin reddi sonucunu da doğurmaz. Hangi haklara sahip olduğumuz konusunda objektif bir yanıt olsa dahi, hâlâ kişiler hangi yanıtın doğru olduğu konusunda acımasızca birbirleriyle tartışabilirler. Ancak haklar konusundaki tartışmalarda umutsuzluğa düşülmemelidir. Yapılması gereken haklar teorisini otorite teorisine tamamlamaktır. Haklar konusunda neyin doğru olduğu sorunu bu konuda kim karar vermektedir sorusuna verilen yanıtla otomatik olarak hemen ortadan kalkmamaktadır. Bunun yanında maddi haklar teorisi haklar konusunda anlaşmazlıklarla karşılaşıldığında başvurulacak olan bir otorite teorisi değildir. Otorite sorununa verilecek yeterli yanıtın bu sorunu çözümüyle gerekir. Kişiler haklar konusunda anlaşmazlığa düştüklerinde egemen olması gereken görüşün haklar konusundaki gerçeği veya elimizdeki en iyi hak anlayışını gösterdiğini söylemenin bir yararı bulunmamaktadır. Her teorisyen kendi görüşünün diğer teorisyenlerin görüşünden daha iyi olduğunu düşünür. Bu nedenle tartışma ortaya çıktığında sosyal tercihin bu şekilde belirlenmesi otoriteye başvurmayı gerektiren tartışmayı yeniden üretecektir. Otorite teorisi orijinal anlaşmazlığın kaynağını oluşturan bir ölçütün diğer ölçütler karşısında egemen olmasını sağlayan bir görüşü belirlemelidir. Otoriteyi ortaya çıkaracağı sonuçların erdemliliğine veya iyiliğine bağlayan teori kendini başarısızlığa mahkum etmektedir; çünkü sonuçların erdemliliği veya iyiliği konusunda halk birbiriyle anlaşmadığı için bu sorunu çözmek amacıyla bir otorite yaratılmakta ve bu

otoritenin vereceği karara da uyulmaktadır.²⁰

Çoğu kişi bu söylenenlerden pek hoşnut olmayacaktır; çünkü hakların koruduğu çıkarlar ve özgürlükler çok önemlidir ve kabul edilecek herhangi bir siyasal yöntemin haklar konusunda (objektif olarak) yanlış yanıtlar verilebileceğinden korkulmaktadır. Bu rahatsızlık bazen otorite konusundaki görüşlerin sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Örneğin şöyle denmektedir: "Eğer toplumun üyeleri bir konuda anlaşmazlığa düşerlerse bireysel haklar ihlal edilmemek koşuluyla çoğunluk ilkesine uygun olarak karar verilecektir." Ama bu formül eğer insanlar haklar üzerinde anlaşamıyorsa işlemeyecektir. Çünkü haklar konusunda anlaşamayanlar bunun hangi otorite teorisine göre çözüleceği konusunda da birbirleriyle uyuşmıyorlar demektir. Yani bu konuda da bir otorite teorisine gereksinim bulunmaktadır.²¹

Bu söylenenlerden ortaya çıkan eğer kişi şanslı değilse doğru seçenek olarak kabul ettiği seçenikle siyasal karar alımı sonucunda ortaya çıkan seçenek arasında uyumsuzluğun olacağıdır. Eksiksiz bir siyasal teoriye -adalet, haklar ve siyasetler üzerine geliştirilen teorilerle birlikte bir otorite teorisine de- sahip olan kişi kendini yanlış kararın egemen olması gerektiği görüşüne bağlamış bulabilir. Örneğin kendi adalet teorisi hak temelli gerekçelerle B politikasını kınayıp A politikasını tercih ederken, otorite teorisinin ortaya çıkardığı yöntem izlendiğinde B'nin uygulan-

ması gerektiği sonucu ortaya çıkabilir. Bu olasılık kaçınılmazdır. Richard Wollheim bunu "demokrasi kuramındaki paradoks" olarak nitelemektedir. Bunu biz "demokrasi paradoksu" olarak adlandırabiliriz.²² Wollheim yurttaşların siyasetlerle ilgili bireysel değerlendirmelerini içine koydukları ve sürekli olarak en çok desteği elde eden siyaseti seçen bir demokrasi makinesi hayal etmektedir. Paradoks eğer kişi demokratsa hem demokrasi makinesine ve ortaya çıkaracağı sonuçlara hem de kendi değerlendirmesine bağlılığından doğmaktadır. Paradoks aynı yurttaşın aynı anda kendi seçimi olan A uygulanmalıdır derken, demokrasi makinesinin ortaya çıkardığı sonuç olan B uygulanmalıdır demesinden ortaya çıkar. Waldron'a göre bu sadece "demokrasi paradoksu" olmayıp otorite kuramındaki genel bir paradokstur. Yani bu paradoks kararların nasıl alınması gerektiği konusunda anlaşmazlık olduğunda ne yapılması gerektiği ile ilgili her türlü siyasal kuramı etkileyen bir paradokstur.²³

Jeremy Waldron bu konuda şunları yazmaktadır:

"Bu (paradoks) bir başka açıdan da -istisnanın karşıtı olarak genel- geneldir. Kabaca belirtmek gerekirse nasıl ılımlı yoksunluk adaletin koşullarından birini oluşturuyorsa, modern toplumlarda anlaşmazlıklar da (ilkeler üzerindeki anlaşmazlıklar dahil olmak üzere) siyasal yaşamın temel koşullarından biridir. Dağıtıcı adaleti düşündüğümüzde, herkesin her istediğini elde edemediği koşulların varlığına da kendimizi hazır-

(20) Ibid., s. 245.

(21) Ibid., s. 245.

(22) Richard Wollheim, "A Paradox in the Theory of Democracy", P. Laslett ve W. Runciman (ed), *Philosophy, Politics and Society, Second Series* (Oxford: Basil Blackwell, 1962), s. 84. Ülkemizde Wollheim'in demokrasi paradoksunun kabul edilmesinde büyük sorunlar yaşanmaktadır. Seçimleri kaybedenler seçim sonuçlarını kolay kolay içlerine sindirememektedir.

(23) Jeremy Waldron, "Participation: The Right of Rights", *Law and Disagreement* (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 246.

(18) Ibid., s. 243.

(19) Ibid., s. 244.

lamalıyız: İlimli yoksunluk koşulları bize bunun istisnai olmadığını insan yaşamının koşulları içinde normal bir durum olduğunu göstermektedir. O halde bizler bu durumu talihsiz bir sapma olarak gören veya ikinci en iyi kuramın hoş gitmeyen bir yönü olarak takdim eden bir adalet kavramı inşa etmemeliyiz: Aksine bu görünüşü adalet anlayışımızın özüne sıkıca yerleştirerek bir kuram geliştirmemiz gerekir. Bu söylenenler siyasetteki anlaşmazlık ve düş kırıklıkları için de doğrudur. Politikanın koşulları içinde kişi (eğer çok şanslı değilse) zaman zaman adil olmadığını düşündüğü sosyal düzenlemelerle bağlı kalmak zorunda sayacağı durumların ortaya çıkacağını da bilmelidir. Adalet konusunda insanların birbirleriyle anlaşamadıkları koşullarda, hukukun çözüm için kurallar koyma işlevi göz önüne alındığında, bu işmen hemen her zaman ortaya çıkacaktır. Bu nedenle Wollheim'in paradoksu bir anormallik olarak düşünülmemelidir. Politikanın koşulları içinde bu çoğu insan için en azından belirli zamanlarda ve bir çok insan için de çoğu zaman ortaya çıkan normal ama tatsız bir durumdur.”

“Haklar, mahkemeler ve anayasacılık konusundaki modern tartışmalarda Wollheim paradoksunun bu söyledikleri oldukça önemlidir. Haktemelli anayasa yargısı çoğunlukla demokratik çoğulcu usullerin zaman zaman adil olmayan ve zorba sonuçlar yaratabilme olasılığı gösterilerek savunulmuştur. Bu doğrudur da. Ama neyin adaletsizlik yani haksızlık veya neyin zorbalık olarak kabul edilmesiyle ilgili anlaşmazlıklarda sosyal kararı bulmayı amaçlayan her türlü usulde de bu sorun söz konusudur. Yüksek Mahkemenin temel haklarla ilgili sorunlarda kesin karar verme yetkisinin (Mahkeme çoğunluk ilkesiyle karar ver-

mektedirler) kabul edildiği Amerikan uygulaması bazen açık bir biçimde adaletsiz kararlar (adalet ilkesi temelinde benim ve birçok arkadaşımın karşı çıktığı kararlar) verebilmektedir. Benimsemiği otorite kuramı sonucu Yüksek Mahkemeye karar verme yetkisini verdiği herkes -aynen demokratlar gibi- adil olarak kabul ettiği seçeneğin zaman zaman otorite kuramına göre izlemesi gerektiği seçenek olmayabileceği paradoksuna katlanmak durumundadır.”²⁴

Jeremy Waldron Wollheim paradoksunun bir tutarsızlık içermediğini söylemektedir. A'nın doğru karar olacağını ama B kararının uygulanması gerektiğini söyleyen kişi iki farklı ama birbirini tamamlayan sorulara yanıt vermektedir. A doğru karardır kişinin tartışmaya getirdiği katkıdır. B uygulanmalıdır ise şu soruya verilen yanıt olmaktadır: “A veya B'nin adil olup olmadığı konusunda anlaşamazsak ne yapmamız gerekir?”

Katılmacı çoğunlukçuluğun toplumda bazı kişiler haklar belirli bazı şeyleri gerektiriyor derken, bazılarının ise bu hakların başka bazı şeyler gerektirdiğini söylediği ve birbirleriyle anlaşamadıkları koşullarda toplum içinde karar vermeyi sağlayan otoriteyle ilgili bir ilke olduğunu söyleyebiliriz. Çoğunluk ilkesine uygun olarak yapılan seçimler sonucunda iki görüşten biri galip geldiğinde, bazıları bu sonucun hakların gerektirdiği şeylerle uyumlu olduğunu söyleyecek, ama diğer grupta yer alanlar ise bunun tam tersini düşünecektir. Bu farklılık bizi siyasal katılma hakkı ile tartışma konusu olan hakkın aynı düzeyde yarışan eşit ilkeler olarak ele alınması tehlikesine karşı uyarmalıdır. Eğer tartışmaya konu olan hak ile katılmacı çoğunlukçuluk arasındaki bir

çelişkiden söz ediyorsak, bazen tartışma konusu olan hakkın bazen de katılma hakkının daha ağırlık kazanacağını ima etmiş oluruz. Oysa söz konusu olan tartışma veya dengeleme değildir. Sorun bu tür durumlarda hakların neleri gerektirdiği konusunda anlaşmamamız ve bununla bağlantılı olarak dengelemenin nasıl yapılacağı konusunda çatışma içinde olmamızdır. Bu anlaşmazlığın çözümünde katılmacı çoğunlukçuluk ilkesine başvurmak yerine başka otorite ilkelerine de başvurulabilir. Örneğin monarşi (tek bir üstün yöneticinin karar vermesi) ilkesine, yargı aristokrasisine (son karar verme yetkisinin Yüksek Mahkeme üyelerine tanınması) veya çeşitli biçimlerde oluşturulabilecek karma rejim ilkelerine başvurulması da mümkündür. Önemli olan nokta katılmacı çoğunlukçu otoriteyi kabul ettiğimizde kabul ettiğimiz bu otorite ilkesi ile bu otoritenin karar vereceği haklar arasında bir çelişkiden söz etmenin anlamsızlığını görmek ve anlamaktır. Söz konusu hakların var olup olmadığı ve eğer varlıkları kabul edilirse neyi gerektirdikleri konusunda anlaşmazlık içinde olduğumuza göre, katılmacı çoğunlukçuluk ile veya bir başka otorite ilkesiyle neyin rekabet ettiğini yansız bir biçimde varsaymanın bir yolu bulunmamaktadır.²⁵

Bütün haklar gibi siyasal katılma hakkı da otoritenin konusu olabilir. Siyasal katılma hakkı da (doğası ve sınırları) üzerinde anlaşamadığımız konular arasında yer alır. Ve bu konularda da karar vermek durumundayızdır. Ancak diğer haklardan farklı olarak katılma hakkı kendini otorite sorununa olası bir yanıt olarak takdim etmektedir. Katılma hakkı hem otoritenin konusu

olabilir hem de otorite kuramının bir parçası olabilir. Bu söylenenler ise döngüsellik korkusunu ortaya çıkarmaktadır. Yani otorite ilkesini otorite üzerindeki anlaşmazlığı veya çoğunlukçu yöntemleri çoğunlukçuluk konusundaki anlaşmazlığı çözmek amacıyla kullanmak döngüsellik durumunu doğuracaktır.²⁶

HAK TEMELLİ ÇÖZÜM

Daha önce de belirtildiği gibi siyasal katılma politikalarla olduğu kadar ilkelerle de ilgilidir. Oy verme hakkı için savaşanlar katılma hakkını sadece politik konular için değil toplumun karşılaştığı ilkeler ile ilgili büyük sorunlar için de düşünmüşlerdir. Oy verme hakkını savunanlar kendilerini etkileyen (halkı) ilkelerle ilgili sorunların son aşamada eşitliğe saygı gösteren bir temelde kendileri tarafından çözüme kavuşturulması gerektiğine inanmışlardır. Bu biçimde anlaşıldığında genel ve eşit oy verme hakkını savunanlar haklarla ilgili sorunlarda kararların hakları tehlikede olan hak sahiplerinden oluşan toplulukça alınmasını talep etmişlerdir. Bu bir otorite ilkesi olarak haklar konusundaki anlaşmazlıkların bu anlaşmazlığın konusu olanlar tarafından çözümlenmesi gerektiği iddiasıdır. Bu iddiada bulunanlar bu savın tartışılabilir olduğunu da bilmektedir. Ama birer hak sahibi olarak bu savın düşünülmeden derhal reddedilmesini yanlış ve incitici bulurlar.²⁷

Hak düşüncesi temelde düşünen bir varlık olan insanın ahlâksal konularda düşünüp taşınabilme yeteneğine sahip olduğu, başkalarının görüş açısından da konuları ele alabileceği ve kendi özel ve

(24) Ibid., s. 246-247.

(25) Ibid., s. 248-249.

(26) Ibid., s. 249.

(27) Ibid., s. 250.

belirli menfaatlerinin üstüne çıkabileceği temeline dayanmaktadır. Bir kişiye bir hakkın verilmesi o kişinin ahlâksal olarak düşünebilme kapasitesine sahip olduğu düşüncesine dayandırılmıştır. Bu ahlâksal olarak önemli sorunlarda kişinin seçim yapabilme hakkının korumasında da görülür. Hak sahipleri yanlış veya doğru, saygılı veya saygısız, soylu veya ahlâksız seçenekler arasında tercihte bulunmak zorundadır. Hak sahibinin seçimine olan inanç her zaman hak sahiplerinin hatasız bir biçimde doğru seçimleri yapabileceği düşüncesinden kaynaklanmaz. Bu inanç yapılacak seçimin hangi tür ahlâksal sorunlar içeriyor olursa olsun kişinin sorumlu bir biçimde

düşünebilmek için gerekli araçlara sahip olduğu düşüncesinden kaynaklanır.²⁸

Jeremy Waldron, John Locke'un yaşasaydı haklar konusunda sıradan kişilerin akıl yürütmesi yerine Yüksek Mahkeme yargıçlarının düşüncelerinin tercih edilmesi biçiminde günümüzde yaygın olan görüşü derhal reddedeceğini belirtmiştir.²⁹ Locke'da doğal haklar düşüncesi (doğal durumda yaşayan insanların hakları) hukuksal düşüncenin yokluğu temeline dayandırılmıştır. Doğal hak kuramında haklar Tanrının bir yaratığı olarak her kişiye gerekli ilginin gösterilmesi ve aynı zamanda da Tanrının kişilere verdiği akla saygının birlikte ele alınmasına bağlanmıştır.³⁰ Bu açıklamalar karşısında Waldron'a göre

(28) *Ibid.*, s. 250. Bu konu eşitlik düşüncesiyle de çok yakından ilgilidir. Çünkü etik olarak bütün insanların seçim yapabileme yeteneğine eşit olarak sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Robert Dahl siyasal eşitliğin felsefi temelleri konusunda "içkin eşitlik varsayımı" olarak adlandırdığı ilkeyi belirtmekte ve bu ilkeyi şöyle açıklamaktadır. "Bunlardan birincisi, hiç kimsenin içkin bir biçimde bir diğerine üstün olamayacağı ve her insanın iyiliğinin ya da menfaatinin eşit olarak dikkate alınması gerektiğini ifade eden tüm insanların içkin bir biçimde eşit değere sahip olduğuna dair ahlâki yargıdır." Dahl bunu bir başka ilkeyle tamamlamaktadır: "Yetişkinler arasında hiç kimse bir diğerine göre devlet yönetimi üzerinde tam ve son otorite olarak söz sahibi kılınması gerektiğine dair iktidar olma konusunda belirgin bir biçimde daha iyi donatılmış değildir." Bakınız: Robert A. Dahl, *On Political Equality* (New Haven: Yale University Press, 2006), s. 4.

(29) Locke Sivil Yönetim Üzerine İkinci İnceleme adlı yapıtının 63. paragrafında şöyle demektedir: "Demek ki, kendisini yönetecek yasanın yol göstermesini olanaklı kılan ve kendisine bırakılan iradesinin serbestlik alanını bilmesini sağlayan insanın özgürlüğü ve kendi iradesine göre hareket edebilme serbestisi akıl sahibi olmasına bağlıdır." John Locke, *Second Treatise of Government* derleyen C. B. Macpherson (Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 1980), s. 35 (paragraf 63). Locke'un bu ünlü yapıtının çevirisi için bakınız: John Locke, *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırıcı (Ankara: Babil Yayınları, 2004), s. 53. Locke bu yapıtının 12. paragrafında da şöyle demektedir: "Doğa durumunda işlenebilecek her suç, şimdiki kadar herhangi bir devlette olduğu gibi, doğa durumunda da eşit biçimde cezalandırılabilir. Burada doğa durumunun ayrıntılarına ya da doğa durumunun cezalandırma ölçülerine girmek benim mevcut amacımın dışında olmasına rağmen, tıpkı bir devletin pozitif yasaları gibi, bu tür bir yasanın varlığı ve bunun akıl sahibi yaratıklar ve bu yasayı öğrenenler açısından olası ve anlaşılır olduğu kesindir. Hatta doğa durumundaki yasanın devletteki pozitif yasadandan daha açık olmalıdır; çünkü akla uygun bir şey, insanların söze dökmüş karşıt ve gizli çıkarlarını izleyen fantezi ve karmaşık düzenlerinden daha kolay anlaşılır. Ülkelerin yerel yasalarının büyük bir bölümü gerçekten böyledir ve bu nedenle bunlar ancak düzenlenip yorumlanmaları gereken doğa yasalarına dayandıkları ölçüde doğrudur." John Locke, *Second Treatise of Government*, s. 12 (paragraf 12).

(30) Locke Sivil Yönetim Üzerine İkinci İnceleme adlı yapıtında doğa durumunda insanları şöyle anlatmaktadır: "...insanların hepsi, tüm güçlü (kadir-i mutlak) ve sonsuz bilge bir Yapımcının işi, bir egemen Efendinin (Tanrı'nın) uşağı oldukları, yeryüzüne O'nun buyruğu ve O'nun dileğiyle gönderildikleri için O'nun malıdır ve başkasının değil O'nun malıdır ve yapısı oldukları O'nun istediği süre için yaratılmışlardır. Hepimiz benzer yetilerle donatılmış olduğumuzdan ve tek bir doğa topluluğunu paylaştığımızdan, bizler arasında, yaratıkların aşağı türlerinin bizim için yaratılmış olması gibi bizim de diğerlerinin kullanımı için yaratılmış olduğumuzu ifade eden ve bizi, bir diğerini yok etmeye yetkilendirecek bir derecelendirme düşünülmez. Herkes kendisini ve yerini korumak zorundadır ve böylece benzer sebepten dolayı herkes kendi güvenliği söz konusu olmadığı sürece, elinden geldiği kadar başkalarını da düşünmeli ve bir saldırgan karşı hakkın korunmasına yarayan şeylerini yerini bulması için olmadıkça, başkasının canını ya da canını, özgürlüğünü, sağlığını, vücudun uzuvlarını veya mallarını korumasına

kişiyi önce hak sahibi olarak kabul etmek ve ondan sonra da hangi haklara sahip olduğunu belirleyebilme yeteneğinden yoksun olduğunu savunmak olası değildir.³¹

Jeremy Waldron bu konuda şunları söylemektedir:

"Kişinin haklarıyla ilgili bir tartışma yapmak hayvanların hakları üzerinde veya bir binanın korunmasıyla ilgili tartışma yapmaya benzemez.³² Biz bir kimsenin hakkı üzerinde tartıştığımızda, tartışmanın süjesi olan kişinin muhtemelen konu üzerinde dikkate alınması gereken görüşleri olacaktır. Ve haklar konusundaki her türlü tartışmanın aktif ve düşünen bir varlık olan kişiye saygı göstermesi gerektiğinden, yapılan tartışma o kişinin konuyla ilgili söylediklerine dikkat etmeden veya söylediklerini önemsemeden gerçekleştirilirse o kişinin haklarının ciddiye alındığı söylenemez. Yine hemen şunu belirtmek gerekir ki, bu o kişinin her düşündüğü hakka sahip olduğu veya düşündüğünün yanlış olmayacağı anlamına da gelmez. Ama bu bize takındığımız bu tutumun doğru bir şeyler içerdiğini göstermektedir -hak sahiplerinin kendileri eğer bir anlaşmazlık olursa hangi hakka sahip olduklarına karar vermelidirler ve haklar üzerindeki sorunların çok önemli olmaları ve çok zor sorunlar içer-

meleri nedeniyle, eşitlik temelinde olmak üzere, hak sahiplerine bu konuların terk edilemeyeceği görüşünde ise hoş olmayan ve saygısız bir şey vardır."³³

HAKLAR VE ARAÇSALLIK İLE İLGİLİ SIKINTI

Demokratik katılımın çekiciliği haklar konusundaki anlaşmazlıklar sorununa hak temelli çözüm bulmasında yatmaktadır. Jeremy Waldron haklar bakımından otorite ve anlaşmazlık sorununa haklara araçsal yaklaşım temelinde de yaklaşabileceğini belirtmektedir. Hangi karar yöntemi şu soruya yanıtlayabilecektir: Doğru bir biçimde yanıtlanmak üzere hangi haklara sahibiz? Eğer halkın veya temsilcilerinin çoğunluk ilkesine uygun olarak verecekleri kararlarla doğru yanıtları bulabileceklerine güveniyorsak o zaman siyasal katılma hakkını savunabileceğiz demektir. Ama biz yargıçların, piskoposların veya bilim adamlarının bu konuda daha iyi olabileceklerini düşünüyorsak halkın katılımının sınırlandırılmasını veya bundan vazgeçilmesini ve son kararın alımının ise mahkemelere, rahipler meclisine veya entelektüel sınıfa bırakılmasını savunabiliriz. Waldron bu yolun da saygıdeğer bir yol olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım yanlış kararların siyasal konularda kabul edilebileceğini; ama

yarayan şeylerini almamalı ya da tehlikeye sokmamalıdır." John Locke, *Second Treatise of Government* derleyen C. B. Macpherson (Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 1980), s. 9 (paragraf 6). Locke'un *Second Treatise of Government* adlı yapıtı ilk olarak 1690 yılında basılmıştır. Çeviri Mete Tunçay'ın *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Yeni Çağ 2. Baskı* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005) adlı yapıtından alınmıştır (s.263-264).

(31) Jeremy Waldron, "Participation: The Right of Rights", *Law and Disagreement* (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 251.

(32) Hayvan haklarındaki temel sorunlardan biri hayvanların kendi hakları üzerinde (eğer hak sahibi olduklarını kabul ediyorsak ki kanımca hayvanları da hak sahibi olarak kabul etmek daha doğru olacaktır) düşünememeleri ve bu konuda tartışma yapamamaları olmaktadır. Bu nedenle hayvanlara hakları ancak insanlar tanıyabilmektedir. Hakları konusunda hayvanlara danışabilmek ve onların görüşlerini alabilmek şu an için mümkün görülmemektedir. Bu söylenenler çocuklar, akıl hastaları ve geri zekalılar için de geçerlidir.

(33) Jeremy Waldron, "Participation: The Right of Rights", *Law and Disagreement* (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 251-252.

ilkelerle ilgili kararlar söz konusu olduğunda bunun kabul edilemeyeceğini söylemektedir. Çünkü ilkeler konusunda yanlış yanıt verilecek olursa haklar ihlal edilmiş olacaktır; bu nedenle mümkünse bu sonuçtan kaçınmak veya en azından bu olasılığı asgariye indirmek gerekir. Araçsalcılar katılımacı yaklaşımın haklar konusunda hak sahiplerinin yeteneklerine dayandığını ve bundan iyi sonuçların çıkacağını umduklarını belirttikten sonra böyle düşünmenin işe bir sorumsuzluk olacağını söylemektedirler. Özet olarak belirtmek gerekirse araçsalcılara göre hak ihlallerini asgari düzeye indirmek için elimizden ne geliyorsa onu yapmamız gerekir.³⁴

Araçsalcılar sorunu çözmeye yarayacak otorite yöntemi tasarlarırken haklar konusunda da gerçeği bildiğimizi varsaymaktadır. Ama sıkıntı da bundan doğmaktadır. Bu konuda Waldron şöyle bir örnek vermektedir. Vatandaşların sosyo ekonomik yardım alma hakları var mıdır? Ve eğer varsa bu hak mülkiyet hakkını sınırlandırır mı? Her iki soruya hayır diyen bir kişi, "*haklar hakkında gerçeği ortaya çıkaracak siyasal usuller tasarla*" biçimindeki talimata sosyo ekonomik hakların var olduğunu ve bu hakların mülkiyet hakkını sınırladığı görüşünde olandan farklı yanıt verecektir. Gerçekte bu ve benzer sorunlardaki farklı görüşler araçsalcılar arasındaki anayasal düzene ilişkin öneriler arasındaki farklılıkların büyük bir bölümünü açıklamaktadır.³⁵

Jeremy Waldron'a göre bu anlatılandan daha mütevazı araçsalcı bir görüş de ileri sürmek mümkündür. Bu belirli tartışmalı algılanmış biçimleri içinde belirlenmiş hakları açığa çıkaracak en uygun siyasal yöntemleri bulmak biçimindeki

iddialı tutumdan vazgeçmek; bunun yerine haklar hakkında doğruya ulaşabilecek siyasal yöntemleri tasarlamak veya seçmek gibi daha az iddialı bir yol seçmek olmaktadır. Örneğin haklar konusundaki tartışmaların kişisel çıkarlar nedeniyle bozulduğunu veya yozlaştığını düşünüyorsak, bu konuda karar verme durumundaki kişilerin (otoritelerin) verecekleri kararların çıkarlarına etkileriyle herhangi bir biçimde ilgilenmelerini önlemeye çalışırız. Ancak bunu gerçekleştirdiğimizde bir başka epistemik ilkeyle çatışacağımızı da bilmeliyiz. Çatışacağımız bu ilke haklar konusunda en iyi karar bu konuda çıkarları olanlarca alınır ilkesidir. Sıradan insanların kendi çıkarlarıyla başkalarının çıkarları arasındaki ilişki konusunda sorumlu bir biçimde akıl yürütme yeteneğine sahip olmasını öven doğal hukuk ilkesi de anımsanmalıdır. Diğer epistemik yaklaşımlarda da benzer çelişkiler bulmaktayız. Eğer biz haklar konusunda gerçeği bulmanın ayırt etme konusunda eğitim almayı ve bu hususun bir bilgelilik gerektirdiğine inanacak olursak profesörleri veya ahlâk filozoflarını siyasal otorite ile donatmak isteriz. Diğer yandan biz de Locke gibi akademik "*saf-satanın*" bu konulardaki düşünciyi bozacağını düşünecek olursak karar vermeyi sıradan insanlara yani seçmenlere bırakırız.³⁶

Ahlâksal anlaşmazlıklar içinde bulunan bizler şu gerçeği kabul etmeliyiz ki tartışılmaz bir ahlâksal epistemolojiye (bilgi kuramına) sahip değiliz. Profesyonel filozoflar arasında bile ahlâksal gerçeği bulmaya yarayacak yollar ve araçlar üzerinde bir oydaşma yoktur. İnsanlar haklar konusunda birbirleriyle anlaşmamaktadır. Yine insanlar haklar

(34) *Ibid.*, s. 252.

(35) *Ibid.*, s. 253.

(36) *Ibid.*, s. 253.

konusunda en doğru akıl yürütmenin nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda da birbirleriyle anlaşmazlığa düşmektedir ve bu nedenle insanlar "*doğru yanıt verme olasılığına en fazla sahip olan yöntemlere ve kişilere bu anlaşmazlıkların çözümünde yetki ver*" biçimindeki direktifi de kolektif kapasiteleriyle izleyemezler.³⁷

Jeremy Waldron'a göre haklar konusunda araçsallığı reddeden ve eşit koşullarda olmak üzere hangi haklara sahip oldukları noktasındaki anlaşmazlıkların hak sahiplerince çözülmesinin zorunlu olduğunu kabul eden anlayış tek olası hak temelli otorite kuramı olmaktadır. Jeremy Waldron aynen şunları söylemektedir: "*Bu anlamda katılma hakkı hak kuramcılarının bu sorunun ortaya çıkmasına neden olan haklarla ilgili anlaşmazlıklar ile otorite sorununa verdikleri en doğal yanıt oluşturmaktadır denebilir. Kısaca söylemek gerekirse gerçekte de katılma hakkı William Cobbett'in söylediği gibi 'hakların hakkı'dır.'*"³⁸

ANAYASA YARGISI VE SİYASAL KATILMA HAKKI

Hakların yasakladığı konularda düzenlemeler yapmayı ve kararlar vermeyi nasıl engelleyebiliriz? Eğer bireylere belli bazı zararlar veya kayıplar vermenin hiçbir haklılığı olmadığına inanıyorsak veya demokratik sürecin bütünlüğünü korumak veya toplumun bütün kesimlerinin bağlılığını sürdürmek için bazı zararların veya kayıpların önlenmesi gerektiğine inanıyorsak bu sonuçları nasıl elde edebiliriz? Hakların siyasal meşruluğa sınırlamalar getirdiğini söylemek sadece bir ifadedir. Acaba bu

ifade nasıl siyasal sonuçlara çevrilebilir? Jeremy Waldron Amerika Birleşik Devletleri'nde bu sorunun hemen akla hakların kurumsallaştırarak siyasal karar yapımına sınırlamalar getirmesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkardığını söylemektedir. Anayasalarda yer alan hak ve özgürlükler bu hak ve özgürlükleri zedeleyen belirli yasaların yapılamayacağını ve belirli kamusal davranışların hoşgörüle karıştılamayacağını belirtmektedir. Bu ilkelerin ne zaman çiğnendiğini söyleyecek veya hakların ve özgürlüklerin zedelendiğini ilan edecek yerler ise mahkemeler olmaktadır.³⁹

Yargıçlar hak ve özgürlükleri zedelediği gerekçesiyle bir yasayı geçersiz kılma yetkisine sahip olmalı mıdır? Dünyada birçok ülke bu soruya olumlu yanıt vermiş durumdadır. Jeremy Waldron bu konuda farklı düşünmekte ve anayasa yargısına iki açıdan karşı çıkmaktadır. Waldron'a göre anayasa yargısı vatandaşlar haklar konusunda birbirleriyle anlaşmazlığa düştüklerinde gerçek sorunlar üzerine yoğunlaşmalarına engel olmaktadır. Çünkü anayasa yargısı anayasaya aykırılık sorununu çözerken içtihatlar, metinler ve yorumlar gibi yan konular üzerinde çok fazla durarak temel sorunları görmemize engel olmaktadır. Ayrıca Waldron'a göre anayasa yargısı demokratik değerler göz önüne alındığında siyasal açıdan meşru da değildir. Seçimle gelmeyen ve siyasal olarak sorumlu tutulamayan az sayıda yargıca (çoğunluk ilkesini kullanarak) bu konularda karar verme konusunda ayrıcalık tanıyarak sıradan vatandaşları bu haklarından mahrum kılmakta ve haklar konusundaki sorunlarda yargıçlar son sözü söyleyerek demokrasi açısından son derece önemli temsil ve siyasal eşit-

(37) *Ibid.*, s. 254.

(38) *Ibid.*, s. 254.

(39) Jeremy Waldron, *Liberal Rights Collected Papers 1981-1991* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), s. 403-404.

lik gibi ilkelerin bir kenara itilmesine neden olmaktadır.⁴⁰

Demokratik değerler konusuna Jeremy Waldron şöyle bir örnek vererek açıklık getirmeye çalışmaktadır: Haklar konusunda yasama organının kararıyla aynı düşüncede olmayan bir vatandaşın bizlere iki soru yönelttiğini düşünelim: İlk soru şudur: Beni ve milyonlarca kişiyi ilgilendiren haklarla ilgili kararlar alımında niye bu beş yüz kişiye ayrıcalık tanımamamız gerekiyor? İkinci soru ise bu beş yüz kişinin bu konudaki ayrıcalığı kabul edilecek olsa dahi neden benim gibi düşünen parlamenterlerin görüşlerine daha fazla ağırlık verilmemektedir? Waldron yasama organlarının bu iki soruya da ikna edici yanıtlar verecek biçimde oluşturduklarını belirtmektedir. İlk soruya yanıt dürüst seçimler kuramı tarafından verilmektedir. Dürüst seçim kavramına göre her vatandaş diğer vatandaşlarla birlikte haklarla bağlantılı karar alımına katılacak olanları seçmede eşit kabul edilmektedir. İkinci soruya verilecek yanıt da çoğunluk ilkesinin temelinde yatan dürüstlük/eşitlik argümanı sağlamaktadır. Çoğunluk ilkesi diğer ilkelerle karşılaştırıldığından onlardan çok daha fazla tartışılan sonuçlar karşısında yansız, siyasete katılanlara eşit davranan ve her ifade edilen görüşe eşit ağırlık verme ilkeleriyle uyumlu olan bir ilkedir. Arzu edilen sonuçlar konusunda anlaşmazlığa düştüğümüzde, konuyu herhangi bir biçimde belli bir yana çekmek istemediğimizde ve sürece katılan her kişinin ahlâksal olarak eşitlik savı söz konusu ise çoğunluk ilkesini kullanmak bir zorunluluk haline gelir.⁴¹

Yukarıdaki soruya Jeremy Waldron şöyle yanıt vermektedir:

“Uygulamakta olduğumuz bu karar verme yöntemine tek itiraz eden sen değilsin. Aslına bakarsan milyonlarca kişi bu itirazı yapmaktadır. Ve bunlardan her birine biz görüşünü kabul ederek ve karar alımında o kişiye söz hakkı tanıyarak yanıt vermekteyiz. İşin aslında biz bu kişiye mümkün olan en fazla söz hakkını vermeye çalışmaktayız; ama kuşkusuz bu her bir vatandaşın benzer çizgiler doğrultusundaki görüşünü dürüstçe dikkate alma çabamız gerçeğiyle sınırlıdır. Biz her kişiye diğerlerinin eşit söz hakkıyla uyumlu olabilecek en fazla söz hakkını vermekteyiz. Bu bizim ilkesimizdir. Ve karmaşık seçim ve temsille ilgili düzenlemelerimizin de kabaca siyasal eşitlik için bu talebi karşıladığına inanmaktayız- yani eşit ses ve eşit karar verme otoritesi...”⁴²

Jeremy Waldron, Ronald Dworkin'in *Freedom's Law* adlı yapıtında Amerikan modeli Anayasa yargısı lehine görüşleri inceledikten sonra şu noktaları saptamaktadır:

- (1) Demokrasi ile haklar arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır.
- (2) Çoğunluk ilkesine dayanan karar verme yönteminin meşruluğu bazı bireysel hakların varlığına bağlıdır.
- (3) Demokrasinin koşulları konusunda kişiler birbirleriyle anlaşamıyorlarsa bu anlaşmazlığın çözümünde çoğunluk ilkesine başvurma sorunlu kabul edilebilir.
- (4) Eğer demokrasinin koşulları hakkındaki uzlaşmazlıkların çözümünde çoğunluk ilkesine başvurma sorunluysa, bu anlaşmazlığı çözümünde anayasa yargısına başvurmanın meşruluğu da sorunludur.

(40) Jeremy Waldron, "The Core of the Case Against Judicial Review", *Yale Law Journal* 115 (2006), s. 1353.

(41) *Ibid.*, s. 1387-1388.

(42) *Ibid.*, s. 1388-1389.

(5) Demokrasinin koşulları konusundaki anlaşmazlıklarda çoğunluk ilkesine başvurma meşruluğunun sorunlu olması gerçeği bizim sonuç temelli bir ölçüye göre oluşturulmuş bir karar verme yöntemini benimsememizi zorunlu kılmaz.

(6) Demokrasinin koşulları konusundaki anlaşmazlıklarda çoğunluk ilkesine başvurma meşruluğunun sorunlu olmadığı durumlarda çoğunluk ilkesini *nemo iudex in sua causa*⁴³ (kimse kendi davasında yargıç olmamalıdır) temelinde kötülemek ve yermek için bir neden yoktur.

(7) Demokrasinin koşulları konusunda demokratik olmayan kurumların görüşlerinin empoze edilmesi, bu görüşler doğru olsa ve demokrasiyi geliştirse dahi, her zaman için bir demokrasi kaybı veya ayıbı demektir.

(8) Anayasa yargısının toplumdaki katılımcı siyasal tartışmanın niteliğini çoğaltacağını düşünmek için bir neden yoktur.

(9) Amerika Birleşik Devletleri'nin veya bir başka ülkenin anayasa yargısı sayesinde daha adil bir konuma geldiği ise son derece tartışmaya açık bir husustur.⁴⁴

Çoğunluk diktatörlüğü, yani bireysel ve azınlık haklarına yönelik tehli-

keleri önleme dediğimizde ilk akla gelen çözümün hak ve özgürlüklerin anayasalarda yer alması ve bunlara yönelik tehlikelerin yargıçlar tarafından denetlenmesi olmaktadır. Jeremy Waldron bu kurumsal çözümün tek çözüm olmadığını belirtmektedir. Waldron, Madison'un anayasalarda yer alacak hak ve özgürlüklerden daha çok denge ve denetim mekanizmaları ve kuvvetler ayrılığı yoluyla bu konuda çözüme ulaşmaya çalıştığını belirtmektedir. Kurumsal olmayan çözümler arasında da Waldron John Stuart Mill'in bireysel haklara saygının önemi konusunda halkın eğitilmesinin ve bu eğitim sonunda da kamuoyunun hakların önemi konusunda bir odayaşmaya varmasını örnek olarak göstermektedir. Yani hak ve özgürlüklerin korunmasında anayasa yargısı tek çözüm değildir.⁴⁵

Jeremy Waldron bir yazısında çoğunluk yöntemiyle halkın karar vermesi konusunda şunları yazmaktadır:

“Bazen özensizce halka dayanan çoğunlukçu karar alma yöntemini, aristokrasi ve yargıçlar devleti gibi diğer siyasal örgütlenmelerin sahip olmadığı özel bir soruna sahipmiş gibi konuşmaktayız. Çünkü akla hemen “çoğunluk diktatörlüğü” deyişi geldiğinden diğer tür diktatörlükleri ve bu arada meşruluğun bütün siyasal otoritelerde bir sorun ol-

(43) *Nemo iudex in sua causa* ilkesine başvuranlar haklar konusunda son kararın halka bırakılmaması gerektiğini söylemektedirler. Bu ilkeyi savunanlara göre haklar konusunda son kararı verme yetkisi mahkemeler gibi bağımsız ve yansız kurumlara bırakılmalıdır. Jeremy Waldron bu tezin güçlü bir tez olmadığını söylemektedir. Waldron'a göre her türlü karar verme yöntemi sonunda ister istemez bazılarının kendi davalarında karar vermelerine neden olmaktadır. Sonsuz başvuru silsilesi yaratılmadığı sürece mutlaka bazı kişiler veya kurumlar son kararı verme durumunda kalacaklardır. Ve bazı kişilere ve kurumlara söz söyleme yetkisine sahip olduklarından bu kişiler ve kurumlar ipso facto kendi görüşlerinin kabul edilebilirliği konusunda karar vereceklerdir. Yüzeysel olarak *nemo iudex in sua causa* ilkesine başvurma meşruluk konusundaki şu temel mantığı bize unutturmamalıdır: İnsanlar birbirleriyle anlaşamamaktadırlar ve bu nedenle anlaşmazlıkların çözümünde son karara ve son kararı verme yöntemine ihtiyaç vardır. Bakınız: Jeremy Waldron, "The Core of the Case Against Judicial Review", *Yale Law Journal* 115 (2006), s. 1400-1401

(44) Jeremy Waldron, "The Constitutional Conception of Democracy", *Law and Disagreement* (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 302.

(45) Jeremy Waldron, *Liberal Rights Collected Papers 1981-1991* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), s. 404.

duğunu unutmaya eğilimi içine girmektedir. İşin aslında halkın çoğunlukçu karar alma yöntemindeki meşruluk sorununun daha ağır bir sorun olacağını düşünmek çok garip bir şey olmaktadır. Diğer siyasal sistemlerin hepsi halkçı çoğunlukçuluğun meşruluk-bağlantılı tehlikelerinin tümünü içermektedir: Bu sistemlerde de yanlışlıklar yapabilir; belirli kişilere veya gruplara adil olmayan baskılar gerçekleştirilebilir; kısaca diktatörce davranma söz konusu olabilir. Ancak bu siyasal sistemler bunların yanında halkçı çoğunlukçuluğun sahip olmadığı bir de meşrulukla ilintili bir sakatlığa sahiptir: Bu sistemler toplumdaki her yurttaşın son kararı verme sürecinde seslerini duyurabilme ve oy vermelerine izin vermezler; bunun yerine milyonların hakları üzerine az sayıda oya ve sese dayanarak son kararları alırlar.⁴⁶

Jeremy Waldron Amerikan modeli hukuksal anayasacılıktan farklı bir liberal demokrasi görüşü geliştirmeye çalışmaktadır. Waldron'un liberalizmi yargısal üstünlükten çok yasama organının üstünlüğüyle tanımlanabilir ve yazar açıkça hakların ve özgürlüklerin anayasallaştırılmasına ve anayasa yargısı kurumunun benimsenmesine karşıdır. Yazar özellikle temel ilkeler konusunda siyasal anlaşmazlıklardan kaçınılamayacağı gerçeğini vurgulamakta ve liberal bir politikanın devamında sağlıklı bir siyasal kültürün önemine vurgu yapmaktadır.⁴⁷

(46) *Ibid.*, s. 299.

(47) Keith E. Whittington, "In Defense of Legislatures", *Public Theory* (October 2000), s. 690-691. Jeremy Waldron'un anayasa yargısı konusundaki görüşlerinin eleştirisi için bakınız: Annabelle Lever, "Is Judicial Review Undemocratic", *Public Law* (Summer-2007), s. 280-298.

(48) Keith E. Whittington, "In Defense of Legislatures", *Public Theory* (October 2000), s. 693. Seçmenler "hakları ciddiye alsalar" ve büyük bir özenle bu konu üzerinde düşünseler dahi bireysel haklar konusunda birbirleriyle anlaşmazlığa düşebilirler. Bunlar belirli hakların içerikleri, haklarla diğer ahlâksal düşünceler arasındaki ilişkiler ve siyasal müzakere yoluyla kolay kolay bir anlaşmanın sağlanamayacağı haklar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkaracağı sorunlardır. Haklar konusundaki her özel sorun birbirleriyle çelişen kavramların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu birbirleriyle çelişen kavramların yandaşları birbirlerini kendi görüşleri doğrultusunda ikna etmeye çalışacaklardır. Bakınız: Jeremy Waldron, *Liberal Rights Collected Papers 1981-1991* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), s. 409.

SONUÇ

Waldron'a göre bireyler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların tek nedeni farklı menfaatlere sahip olmaları değildir. İnsanlar arasında farklı düşünceler nedeniyle de anlaşmazlıklar ortaya çıkabilir. Siyasal felsefenin yanıtlaması gereken temel soru bu temel anlaşmazlıklar karşısında siyasal yaşam nasıl sürdürülebilecektir sorusu olmaktadır. Yasaların saygınlığı yasama organında yasa yapma süreci yoluyla toplumdaki anlaşmazlıkları saygılı işbirliği ve barışçı müzakere koşulları altında çözüme bağlamış olmasından kaynaklanır.⁴⁸

Waldron'a göre anayasa kuramının temel sorununu siyasal anlaşmazlıklarda bu anlaşmazlıkların çözümü için kim veya kimler karar vermelidir sorusu oluşturmaktadır. Toplumlar anlaşmazlıklar kaçınılmaz olduğuna göre bunların çözümü için kim karar vermektedir sorusundan da kaçınılamaz. Eğer yasama organları söz konusu siyasal anlaşmazlıklar ve sorunlar hakkında değerlendirme yapıp bir karar veremiyorsa, bu durumda bir başka kurum karar verme durumunda kalacaktır. Bu karar da yasama organı karar verseydi ne denli tartışmalı olacaksa, o denli tartışmalı bir karar verecektir. Yani haklar konusunda karar verme sorumluluğunu yasama organından alıp mahkemelere vermek verilecek kararın tartışmalı olmasını engelleyemeyecektir.

Jeremy Waldron'a göre hak sahibi olan bireye bir başka deyişle bireyin onuruna saygı sadece demokratik karar alım süreciyle mümkündür. Bireylere haklar vermek bireylere olan inançtan ve bireylerin etik konularda düşünebilme yeteneğine sahip olmalarından kaynaklanır. İnsan onuruyla donatılmış her birey potansiyel olarak bir ahlâksal ajan durumunda olduğundan bireye ve dolaşısıyla halka kendini yönetmede güvenmek gerekir. Devletle ilgili temel ilkelere her bir bireye başvurma zorunluluğu bu bireyin oyunun bu konuda etkili olup olmayacağından değil; eğer böyle yapılmazsa yani başkalarıyla birlikte kendini ilgilendiren konulardaki karar alımında o bireyin görüşlerine önem verilmediği takdirde, bu o bireyi aşağılama, onuruyla oynama olacağından kaynaklanır.⁴⁹

Jeremy Waldron siyasal katılma hakkıyla ilgili olarak bir başka makalesinde de şöyle demektedir:

"Bazılarımız topluluğumuzun demokratik yönetimine katılma hakkına halkın sahip olduğunu ve bu hakkın oldukça derinden diğer temel özgürlüklere bağlılığımızı sağlayan sorumluluk ve özerklik değerleriyle de bağlantılı olduğunu düşünmektedir. Bizler bunun ötesinde demokrasi hakkının eşit koşullarda yüksek ilkelerle ilişkili sosyal kararların alınmasına katılma hakkı olduğunu"

ve bu hakkın sosyal ve ekonomik politikaların karmaşık sorunlarıyla sınırlandırılmaması gerektiğini de düşünmekteyiz."⁵⁰

Siyasal katılma hakkı kendi kaderini belirleme hakkından ve kendi kaderini belirleme hakkı da özerklik değerinden kaynaklanmaktadır. O halde eğer bireyler yaşamlarında kolektif kararlara uymak durumunda kalıyorlarsa, kişilerin kendi kaderlerini belirleme hakları kolektif kararların yapımına eşit olarak katılma hakkını ortaya çıkaracaktır. Eğer kişi uymak zorunda kaldığı kararların alınmasına katılma hakkına sahip değilse, bu o kişinin kendi kaderini belirleme hakkına sahip olmadığını gösterir. Eğer kişi başkalarıyla birlikte eşit olarak uymak durumunda kaldığı kararların alınmasında diğerlerinden daha fazla bir role sahipse, böyle bir durumda da kendisi dışındaki kişilerin kendi kaderlerini belirleme haklarını zedeleyecektir. Demek ki demokrasilerde kişiler siyasal kararların alınmasına eşit olarak katılma hakkına sahiptirler.⁵¹

Jeremy Waldron'un bu görüşleri ülkemiz açısından önem arz etmektedir. Çünkü ülkemizde demokrasi dendiğinde Anayasa Mahkemesinin, Milli Güvenlik Kurulunun, özerk üniversitelerin, Yüksek Öğretim Kurulunun, halkı temsil eden Meclisin ulusal egemenliği kullanışını sınırladığı bir sistem anlaşıl-

(49) Jeremy Waldron, "Participation: The Right of Rights", *Law and Disagreement* (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 238-239. Eğer bireylerin menfaatleri siyasal süreçte eşit ölçüde tehlikedeysse doğruluk ve dürüstlük gereği bireylerin menfaatlerini eşit dikkate alabilmek için bu süreçte eşit role sahip olmaları gerekir. Bakınız: Peter Jones, *Rights* (London: The Macmillan Press Limited, 1994), s. 180. John Stuart Mill bu konuda şunu belirtmektedir: "Herkesin ve her kişinin menfaati ve hakları ancak ilgili kimsenin kendisi bunları savunma yetenek ve alışkanlığına sahipse gözetilmekten korunmuş olur." Bakınız: John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* (New York: Forum Books, 1958), s. 43.

(50) Jeremy Waldron, "A Right-Based Critique of Constitutional Rights", *Oxford Journal of Legal Studies* (Spring 1993), s. 20.

(51) Peter Jones, *Rights* (London: The Macmillan Press Limited, 1994), s. 181. Gökhan Özgün demokrasinin temel özelliğinin basitliği olduğunu vurgulamaktadır. Bu konuda yazar şunları belirtmektedir: "Demokrasi basit bir şeydir, basit değilse demokrasi değildir. Demokrasinin ne olduğunu anlamak için eğitim seminerleri gerekmez. Biraz hayatı okumayı biliyorsan yeter. Demokrasi fikrinin en büyük gücü buradadır. Kitaplardan önce hayata yazılmıştır." Bakınız: Gökhan Özgün, "Fareli Köy", *Taraf*, 17 Temmuz 2008.

maktadır. Bu anlayış plüralist veya çoğulcu demokrasi anlayışı olarak sunulmakta ve ne anlama geldiği pek anlaşılabilen çoğunlukçu demokrasi anlayışı karşısında daha modern bir demokrasi anlayışı olarak gösterilmektedir. Çoğul-cu veya plüralist demokrasi anlayışı öyle bir demokrasi anlayışı olarak anlaşıl-maktadır ki, oy verdiğiniz parti seçimi kaybetse de, iktidara gelen partinin yine de sizin hoşunuza giden icraatlar yapması gerekmektedir. Bu anlayışa göre aksi olduğunda çoğunluk diktatörlüğü ortaya çıkacaktır. Ülkemizde özellikle aydınlar ve bürokratlar arasında doğrudan vatandaşın oyuyla kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin ulusal egemenliği iyi kullanamayacağı görüşü yaygındır. Ülkemizde neredeyse demokrasi dendiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi değil, Meclisin üzerinde vesayet yetkisi kullanılan kurumlar anlaşılmaktadır. Anayasa hukukumuzda anayasa yargısının meşruluğu sorunu dahi ancak yeni yeni tartışılmaya başlanmıştır. Hâlâ anayasa hukukumuzda anayasa yargısının tartışılması ve eleştirilmesi konusunda bir tabunun varlığından söz edilebilir. Kısaca Türkiye demokrasi açığı olan bir ülke görümündedir. Demokrasi açığı olan ülkemizde Waldron'un görüşleri bu açığı kapamamıza yardımcı olabilir. Waldron'un görüşleri bize halka güvenmeden bir ülkede demokrasinin gerçekleştiremeyeceğini anımsatması açısından da son derece önemlidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aristotle, *Politics*, çev. C. D. C. Reeve (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1998).
- Dahl, Robert A., *On Political Equality* (New Haven: Yale University Press, 2006).

- Eroğul, Cem, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı* (Ankara: İmge Kitapevi, 1991).
- Jones, Peter, *Rights* (London: The Macmillan Press Limited, 1994).
- Kelsen, Hans, *Pure Theory of Law*, Çev. Max Knight (New Jersey: The Lawbook Exchange, LTD., 2005).
- Lever, Annabelle, "Is judicial Review Undemocratic", *Public Law* (Summer-2007), s. 280-298.
- Locke, John, *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, Çev. Fahri Bakırcı (Ankara: Babil Yayınları, 2004).
- Locke, John, *Second Treatise of Government*, Derleyen C. B. Macpherson (Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 1980).
- Mill, John Stuart, *Considerations on Representative Government* (New York: Forum Books, 1958).
- Marx, Karl, "On the Jewish Question", *Writings of the Young Marx an Philosophy and Society*, çeviren ve derleyenler Loyd D. Easton ve Kurt H. Guddat (New York: Anchor Books, 1967).
- Özgün, Gökhan, "Fareli Köy", *Taraf*, 17 Temmuz 2008.
- Tunçay, Mete, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Yeni Çağ 2*. Baskı (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005).
- Waldron, Jeremy, "The Constitutional Conception of Democracy", *Law and Disagreement* (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 283. Bu yazının kısa biçimi Journal of Political Philosophy adlı dergide 1998 yılında yayımlanmıştır.
- Waldron, Jeremy, *Liberal Rights Collected Papers 1981-1991* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993).

- Waldron, Jeremy, "Participation: The Right of Rights", *Law and Disagreement* (Oxford: Oxford University Press, 1999). Bu yazı aynı zamanda *Aristotelian Society Proceedings* adlı dergide 1998 Yılında yayımlanmıştır.
- Waldron, Jeremy, "The Core of the Case Against Judicial Review", *Yale Law Journal* 115 (2006), s. 1346-1406.
- Waldron, Jeremy, *The Dignity of Legislation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

- Waldron, Jeremy, "A Right-Based Critique of Constitutional Rights", *Oxford Journal of Legal Studies* (Spring 1993), s. 18-51.
- Whittington, Keith E., "In Defense of Legislatures", *Public Theory* (October 2000), s. 690-702.
- Wollheim, Richard, "A Paradox in the Theory of Democracy", P. Laslett ve W. Runciman (ed), *Philosophy, Politics and Society*, Second Series (Oxford: Basil Blackwell, 1962), s. 71-87.